

Temps era Temps
Josep Bayerri Raga

EL NADAL TORTOSÍ, ENTRE BORRAINES I BETLEMS

Tots els ajuntaments han fet un esforç per instal·lar els enllumenats nadalencs malgrat la crisi econòmica i la necessitat de reduir les despeses. El cap de setmana passat tingué lloc la fireta de Nadal pels carrers de la Rosa, plaça de l'Olivera i carrer Taules Velles amb una singular exposició de joguets antics com a novetat destacada. Els pobles i ciutats llueixen l'ambient festiu com correspon.

El Nadal és una festa excepcional; nascuda per raons religioses i de caràcter familiar, ha evolucionat també a expressar sentiments identitaris, o objectius lúdics, culinaris i d'esbarjo. Que Jesucrist va néixer un 25 de desembre és un invent del Papa Juli I l'any 350. La Bíblia no en diu res. Des de temps immemorial aquesta data acollia celebracions de diverses religions: el naixement del deu Helios a Grècia; del deu Apol·lo o festa del Sol (Sol invictus) i les Saturnals a Roma; del deu Frey als països escandinaus amb guarniments de l'arbre perenne del univers (l'actual arbre de Nadal); el deu Huitzilopochtli dels asteques centreamericans; el Capac Raymi o festa del Sol Poderós, a la cultura incaica; o el banquet jueu del Pesaj. Sempre, una festa social, de participació col·lectiva i arrels familiar, amb obsequis i bons desitjos àgape inclòs i contextualitzada als cicles de la naturalesa. En definitiva és la celebració del solstici d'hivern. Sigui com sigui el Nadal s'ha convertit en festa universal celebrada fins i tot a les cultures més allunyades de l'entorn cristià tot i que a cada país, i també a cada comarca, amb característiques i tradicions diferents.

A les comarques de Tortosa no hi havia tradició de sopar nadal, com a molt la gent es trobava per menjar dolsos després de la missa. Amb la postguerra proliferaren les "misses del gall" gairebé a tot arreu; en feien a la catedral, amb el bisbe, fa o no fa com ara, però també a totes les parròquies, convents i col·legis religiosos; l'assistència no era obligatòria però estava socialment mal vist no anar-hi. El dia de Nadal es celebrava el dinar familiar, com ara, que tenia com a element central el capó amb *andrinós* i castanyes i els dolsos propis de la zona: platerades d'*angelets*, que eren fulles de rissada endivia passades per ou i farina i fregides a la paella i ben ensucrades; borraïnes emmalesades; el pa de figa i el torro de Xerta. No fou fins a principis del segle XX que arribaren els torrons de Xixona i d'Alacant. El dia de Nadal els menuts giraven contemplant els aparadors de les botigues de joguets, que feien llüdes exposicions sovint amb trens elèctrics que no paraven de girar: casa Xispes, Segarra, Tudo, Vilagrasa, i la de la meua família que es deia "el Barato".

A Tortosa hi havia una gran tradició de betlems. S'instal·laven per la *Puríssima* fins l'endemà de reis. Els tres reis, al principi gairebé fora del marc, anaven avançant dia a dia fins el portal. Les figuretes les compraven a firaires, vinguts de fora en vespres de Nadal, alguns eren italians (com els torroneros eran d'Alacant). A meitats del segle XIX, però, el mestre d'obres Josep Grifoll "Lluquet" començà a fabricar-ne al seu taller del Rastre, barri de recent urbanització; el seu art l'heretaren les filles Pepa i Francisca "les Lluquetes", que eixamplaren la seva feina a d'imatgeria religiosa, sants i verges de tota mena que eren molt preuades. Tant Joan Moreira ("El folklore tortosí") com Vergés Pauli ("Espurnes de la Llar") en parlen abastament amb una lectura que resulta reconfortant. De betlems se'n feien molts; els més llüts eren els d'algunes institucions com el de "*las Hermanitas*"; el de la parròquia de Ferreries, alguns convents o col·legis i els anys quaranta el del Patronat amb la burreta que no parava de voltar la sínia

cabussant el cap rítmicament, mentre les llums simulaven l'aurora i el crepuscle. També hi havia a moltes cases particulars i la quitxalla que sabia mes o menys els indrets anava per les cases "hi ha Betlem?". Els *betlenaires* eren gairebé un gremi. Jo recordo especialment a Cohi, prim i eixut de cara; d'ofici era tapisser i alhora d'afecció artista fabricant de miniatures. A més de col·laborar amb els altres betlems, en feia un al seu taller del carrer Mercaders, a tocar a la fusteria de Voltes, que tots anàvem a admirar.

Foto: Alguns betlem o enllumenat